

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԹԻԻ ԺԱ. — ՇՐՋՈՆ ԻԱ. 1889

ՏԱՐԻ ԻԲ. ՆՈՅՆՄ. 30

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ՀՆԱՋՆՆԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ.

« Իրրև զորդիս Հնազանդութեան » (Ա. Պետր. Ա. 14):

Այս խօսքերում Ս. Առաքելյը քրիստոնէական կեանքի հիմք՝
Հնազանդութիւնն է ընդունում և պարզ ու յստակ կերպով
որոշում է՝ անուանելով նրան որդիական Հնազանդութիւն:
Մենք այստեղ երկու հարց ենք յառաջ բերում. նախ՝ կընենեք
քրիստոնէական Հնազանդութեան պատճառները և ապա նրա

Հիմունքները, և ի վերջոյ, ցոյց կուտանք նրա ազդեցութիւնը կիանքի վրայ:

Ի՞նչ պատճառաւ մեծք պէտք է հնազանդինք: Առ այդ ես կարող էի ձեզ պատասխանել այսպէս՝ մեծք պէտք է, նախ և առաջ, հնազանդեմք մյն պատճառաւ, որովհետեւ հնազանդութիւնը աստուածադիր և ընդհանուր օրէնք է—օրէնք, որից ոչ մի արարած չէ կարող խուսափիլ: Իմ բանականութիւնը ինձ ասում է, որ ստեղծուած և կախում ունեցող էակը՝ պէտք է հնազանդի իւր Ստեղծողին: Եւ փորձը, արդարեւ, ինձ ապացուցանում է, որ երկրիս վրայ ոչ մի էակ չկայ, որ հնազանդութեան ենթակայ չլինի: Յոյց տուէք երկրիս վրայ մի արարած, որ ազատ լինի հնազանդութիւնից: Նիւթական աշխարհում դուք ոչ մի հիւլէ (ատոմ) չէք գտնի, որ իւր գոյութեան ամէն մի բոլորում՝ բնութեան այս կամ այն օրէնքին չհնազանդի և նրանով չը կառավարուի: Ի հակառակ դէպս՝ աշխարհս մի խօսս կը դառնար: Մի և նոյն բանը մեծք տեսնում ենք և մարդկային ընկերականութեան մեջ: Եւ եթէ այդ ընկերականութիւնը տակաւին գոյութիւն ունի—դա միմիայն ի շնորհս առանձնական և մասնաւոր հնազանդութեանց այն գեղեցիկ համաձայնութեանն է, որով ամէն բան ներդաշնակաւորում է: Այլ և այլ գաղափարներ, ինչպէս են, զորօրինակ, ոյժը, կարիքը, բնազդումն, օգուտ, քաղաքային օրէնք, պատիւ, ինքնասիրութիւն, բարոյական օրէնք, և այլն, այն շարժիչ զօրութիւնները (ինչի՞ չասենք հրամայողները) են, որոց ամէն ոք հնազանդում է: Հնազանդում են՝ երբ հասարակական ուսուցիչ պատուանդանի մօտ կամ ստորին աստիճաններումն են,—(արդեօք հարկաւոր է միթէ ցոյց տալ թէ ինչպէս), հնազանդում են՝ երբ այդ ուսուցիչի վերին աստիճաններումն են: Եւ որքան շատ են բարձրանում, այնքան աւելի պատասխանատուութեան են ստանձնում: Իսկ ո՞ր էակը պատասխանատու է լինում, եթէ որ նա, մի և նոյն ժամանակ, հնազանդուելու հարկադրուած չէ: Հնազանդութեան այս օրէնքը այն աստիճան պարտադիր է, որ ոչ ոք կարող չէ նրանում բացառութիւն կազմել: Ներկայաց-

նենք մեզ մի մարդ, որ այդ օրէնքից ազատուելու փորձ է անում: Պարտքը նրան ճնշում է, ուրիշին պարտական մնալու միտքը՝ նրան անտանելի է, անկախութեամբ գրուեալ՝ նա հին ճանապարհից դուրս գալ է ուզում. ուզում է ինքնիշխան լինել և իւր կամքը առաջ տանել: Նա իրան ազատ և անկախ է համարում—առանց գիտնալու որ ինքը, գուցէ, արդէն գերի է դարձել այն կարծիքին, որին ինքը արհամարհում է, և թէ ինքը միմիայն փայլելու ձգտումով աշխատում է ստորացնել այդ կարծիքը:—Ննթագրենք, սակայն, որ այդ մարդը ծանր բռնից խոյս առեց: Այժմ գնա՛ք այդ մորդու քամակից, —այդ մարդու, որ ամէն պարտականութիւններից իրան ազատ համարեց, որ բարձրաբարբառ կերպով իւր անկախութիւնը հրատարակեց: Ո՛հ, հաղիւ թէ նա իւր ընտրած ճանապարհով մի քանի քայլ արաւ, և ահա նրա հանդէպ կանգնում է ցանկութիւնը և ասում «հետեւի ինձ»: Եւ մարդը հետեւում է: «Խոնարհի՛ր ինձ»: Եւ մարդը խոնարհում է:—«Ստորացի՛ր»: Եւ մարդը ստորանում է: Եւ այսպէս, երբ ցանկութիւնը ստիպելով մարդուն գնալ իւր չուզած ճանապարհով՝ խորտակում է նրա եռանդը և թուլացնում նրա կամքը, —այն ժամանակ միայն այդ մարդը կտեսնի, որ ինքը կատարեալ գերի է դարձել: Եւ փոխանակ իւր պարտականութեանց հնազանդելու՝ կամաւորապէս ստրկացել է իւր այս կամ՝ այն ցանկութեանը:

Այսպէս, ահա, Աստուածային օրէնքները չեն անհետանում, չեն ոչնչանում, այլ, ազան կամ անազան, կը պատժեն իրանց զանց առնողներին և մոռացողներին: Եւ Աստուած մարդը ստեղծելիս՝ մեզ բոլորիս հրամայեց հնազանդիլ: Եւ մեր հնազանդութիւնը նախ և առաջ և անմիջապէս դէպ ի նա պիտի լինի: Այսպիսով միայն ընդհանուր ներդաշնակութիւնը տեղի կունենայ և կիշխէ:

Մեղանչելով՝ խանգարեց մարդը այդ ներդաշնակութիւնը, քայց Աստուծուց հրաժարուելով՝ նա չկարողացաւ հնազանդութիւնից ևս հրաժարուիլ: Նա միայն իւր հրամայողին փոխեց: Ոմանք մարդկանցից, կարծես կենդանեաց նմանելով,

Հնազանդում են քաղցից կամ կարիքից հարկադրուած՝ քաղցը կամ ցուրտը նրանց ասում է՝ «աշխատեցէ՛ք», եւ նրանք աշխատում են: Ոյժը նրանց ասում է՝ «հնազանդեցէ՛ք կարգ կանոնին»: եւ նրանք հնազանդում են: Ուրիշները, աւելի զարգացածները, հնազանդում են ուրիշների կարծեաց՝ այս եւ այն գործը կատարելով ըստ վճռոյ այլոց, — վճիռ, որով անշուշտ այդ գործը պէտք է որ կատարուի: — Այսպիսի հայեացքով կարելի է պատիւն ել համարել հնազանդութեան զօրեղ պատճառներից մէկը:

Այդ տեսակ մարդիկներից զատ՝ կան նաեւ այնպիսիք, որոնք սլարոքի գերի են: Բայց առանց Աստուծոյ պարտք չկայ: Նա է՝ որ սահմանել է սլարոքը եւ պատուիրել է հնազանդիլ նորան: Ի հակառակ դէպո՞ւ՝ Նա — Աստուած՝ կաւէ ոռոնների վրայ հանգչող մի փառաւոր սղնձեայ կուռք կը դառնար:

Վերջապէս բարոյական աշխարհի աւելի բարձր մակերեւոյթի վրայ կանգնած այնպիսի մարդիկ էլ կան, որոնք հնազանդում են ողորմածութիւնից շարժուած: — Բայց ի՞նչ բան է ողորմածութիւնը, եթէ որ ամենաբարի Աստուծուց չէ բրդխում: Միմիայն քրիստոնեան է, որ հնազանդում է նրան, որ է ճշմարտութիւն, բարութիւն եւ սէր: — Ահաւասիկ, եղբայրք, ձեր առաւելութիւնը: Դուք ցանկութեանց, կռոց կամ անշուշտ վերացականութեան չէք ծառայում, այլ անմիջապէս — Աստուծոյ: Դուք էք, որ, որպէս բանական արարածներ, ձեր գոյութեան իսկական նպատակին էք հասնում, վստն զի դուք համապատասխանում էք այն դիտաւորութեանը, որ ունէր Ստեղծողը, երկրիս վրայ տեղ տալով ձեզի: Աստուած իւր նիւթական արարածը կամեցաւ պսակել. արդէն շատ արարածներ, անխուտափելի օրինաց զօրութեամբ, նրան հնազանդում էին: Նրան հարկաւոր էր մի այնպիսի արարած, որ Իւր սիրոյն ազատակամ կերպով համապատասխանէր եւ որ ազատակամութեամբ նրա կամքը կատարէր: — եւ քրիստոնէի վիհութիւնը նրանումն է, որ Աստուծոյ հէնց այս դիտաւորութեանն է համապատասխանում: եւ ահա թէ քրիստոնեայ հոգին ինչի՞ առաւել է քան բոլոր աշխարհները, — եւ այն աշ-

խարհները, որոնց փոշիների նման Աստուած ցրուել է անաս-
ման երկնքում: Այդ աշխարհները հնազանդում են անխու-
տափելի օրինաց, մինչդեռ քրիստոնեան հնազանդում է նրան,
Որին սիրում է: Ասելով որ դուք ստեղծուած էք հնազանդու-
թեան համար՝ ես ձեզ յիշեցնում եմ՝ ձեր հակամիտութիւնը
դէպի վեհութիւնն ու փառաւորութիւնը: Ո՛հ, որքան ցան-
կալի էր ինձ՝ այս միտքը թափանծել տալ այս ժողովում՝ եղող
ամէն մի հեզ քրիստոնէի հոգւոյն մէջ. որքան ցանկալի էր ինձ
հասկացնել նրան, որ կատարելով այս իրան աչքում մանր
երեւացած խորհուրդը և կատարելով յատկապէս ի փառս Աս-
տուծոյ, — այն ժամանակ միայն նա կըմբռնէր կեանքը իւր՝
տւելի գաղափարական բարձր մոքովը: Ա՛հ, եղբայր իմ, շատ
կարելի է, որ տեսնելով արարչագործութեան այս ամբողջ
և ընդարձակ տարածութիւնը, ուր, ինչպէս Յաւիտենականի
պալատում, քո տեղը, ուրիշների համեմատութեամբ, այն-
քան անյայտ է և փոքր, դու շատ անգամ ինքդ քեզ հարցրել
ես՝ «արդեօք Յաւիտենականը գիտէ՞ ինձ և ճանաչում է»: —
Այո՛, եղբայր, նա ձեզ գիտէ և ճանաչում է աւելի լաւ քան
աշխարհիս հղօրներին, որոնք իրանց մեծութեամբ շլացնում
են աշխարհս, բայց և որոնք գործում են միմիայն փառափ-
րութիւնից դրդուած, որովհետեւ նրանց աշխատանաց կամ
ձգտման նպատակը Աստուած չէ: Նա ձեզ գիտէ և սիրում է:
Նա ձեզ գնահատում և ոգևորում է ձեր մղումների, ձեր
ջանքերի և ձեր զոհողութիւնների մէջ: — Եւ դուք երջանիկ
էք, որովհետեւ բաց ի աշխարհից, բաց ի աշխարհիս հղօրնե-
րից, — հնազանդում էք բոլոր հղօրների Ամենահղօրին, բոլոր
տէրերի Տիրոջ:

Բայց ձեր հնազանդութեան միակ պատճառը դա չէ: Դուք
քրիստոնեայ էք, բայց ի՞նչ է նշանակում Յիսուս Քրիստոսով
փրկուած քրիստոնեայ: «Փրկուած» բառը այստեղ դուք վեր
տռէք իւր ամենահասարակ և, մի և նոյն ժամանակ, իւր գըլ-
խաւոր նշանակութեամբ: Աստուած ձեզ փրկեց, դուք յան-
ցաւոր էիք, դատապարտուած և Աստուծուց հեռացած: Բայց
Դուք հաւատում էք, որ ձեզ ձեր այս զարհուրելի վիճակից

ազատելու համար, տասն և ութն դուր առաջ, անչափ սիրոյ և մարգասիրութեան գործը կատարուեցաւ։ Դուք հաւատում էք, որ Աստուածորդին ձեզ համար՝ մարմին զգեցաւ, ձեզ համար ամէն տեսակ փորձութիւնների տարաւ՝ մարգկութեան ամէն վշտերն ու նեղութիւնները կրեց՝ մինչև իսկ դատապարտութեան, խաչի և մահու մատնեցաւ։ Դուք հաւատում էք, որ այդքան սիրոյ և զոհաբերութեան նպատակը դուք էիք, և թէ՛ Քրիստոսի արիւնը միմիայն ձեզ արդարացնելու համար թափուեցաւ։ Յիսուս Քրիստոսի ձեռամբ փրկուած գոյով՝ դուք այլ ևս ձերը չէք, այլ սեփհականութիւն էք Աստուծոյ։— Թող ինքնասէր և հաշուով մարդիկը խաչի պատուանդանին մօտեան և տեսնեն, որ այդ խաչի վրայ միմիայն թողութեան բառեր գրուած չեն։ այլ նաև հնազանդութեան։ Ամէն ոք, որ զգացուած խղճով մերձենում է խաչին, այնտեղ կգտնի մի սրբազան, հոգևոր և ամենավսեմ օրէնք, — օրէնք հնազանդութեան։ Ամէն բան Աւետարանում քրիստոնէին ի հնազանդութիւն է հրահրում։— Հնազանդիր, ասում է նրան խիղճը։ «Հնազանդիր, ասում է նրան Աստուածորդւոյն կերպարանքը— նրան, որ մարմնացաւ, չարչարուեցաւ և իւր չարչարանքով հնազանդութիւն քարոզեց և սովորեցրեց։ «Հնազանդիր, ասում է նրան— քրիստոնէին— այն սուրբ զոհը, որ նրա համար ի խաչ բարձրացաւ։ «Հնազանդիր, ասում է նրան իւր հերթում, Աստուծային մշտական և անսահման ողորմածութիւնը, որ նա վայելում է ցարդ։ Եղբայր, եթէ որ խաչի պատուանդանի մօտ դուք հնազանդութեան չսովորեցաք, հապա էլ ուրիշ ի՞նչ պէտք է անէք։ Հապա էլ ի՞նչ է հաւատը, եթէ որ նա միմիայն խօսքով է լինում։ Ո՛հ, զորհուրելի միտք, Աւետարանը առայժմ հաւատաւ և կեցցէ։ Բայց կարելի է հաւատալ և կորնչիլ։— Այսպէս ուրիմն, հնազանդելու մենք պարտական ենք։

Ի՞նչ կերպ մենք պէտք է հնազանդինք.— ոյս է ահա մեր զբաղելիք երկրորդ հարցը։— Եղբայր, երեք տեսակ հնազանդութիւն կայ՝ հնազանդութիւն շահի կամ օգտի պատճառաւ, երկրորդի պատճառաւ և սիրոյ պատճառաւ, կամ ուրիշ խօս-

քերով՝ հնազանդութիւնն շահասէրի, ստրկի և որդւոյ։ Դուք արդէն գիտէք թէ՛ Ա. Աւագեայի ի՞նչ տեսակ հնազանդութիւն է պահանջուում ձեզանից։ Ի վերայ այսր ամենայնի ես հարկաւոր եմ համարում միւս երկու տեսակ հնազանդութեանց մասին ևս խօսել, որովհետեւ շահասէրները և ստրուկներ՝ ամեն տեղ կան։ Եւ ո՞վ կարող է ինձ երաշխաւորել որ այստեղ ձեր մէջ ևս չկան։

Քրիստոնէական հնազանդութիւնը շատ անգամ շահասիրի հնազանդութեան հետ շփոթել են, — նրան որ վարձի ակնկալութեամբ է կատարում իւր պարտքերը։ Բայց սրբան հակասակութիւն կայ շահասէր մարդու հնազանդութեան շարժառիթի և Աւետարանի քարոզած հնազանդութեան մէջ։ Շահասէր մարդը այսպէս է դատում՝ այս կամ այն գործը, այս կամ այն պարտականութիւնները ես կը կատարեմ, որպէս զի երկնքում վարձի արժանանամ և յաւիտեան երջանիկ լինիմ։ Այժմ ես ձեզ հարցնում եմ, մի՞թէ այսպիսի մարդը պատրա՞նա է երկնքի արքայութեան համար։ — Ո՛չ, եղբարք, երկնքի երջանկութիւնը ոչ փողով է ձեռք բերուում, ո՛չ էլ միայն արտաքին զսահբութիւններով։ Երկինքը սիրող սրտերի բաժինն է։ Մինչև անգամ ի՞նչ նշանակութիւն ունի՞ եթէ որ մարդ իւր բոլոր հարստութիւնը աղքատներին տայ, բայց իւր կրօնքում չունենայ սիրտ, որ իւր ընկերի, և ի դէմս նրան՝ Աստուծոյ, սիրով չբարակէ։ — Ո՛րքան տխուր տեսարան է ներկայացնում ունայնասիրութեամբ մահուած այն հոգին, որ Աստուծուն սիրելու անընդունակ է, խոյնոտանից սարսեւելու ընդունակ։ — Այն մարդը, որ իւր քառասուն կամ յիսուն տարուայ անհնազանդութիւնը՝ աշխատում է ամառան փրկութիւններով ջնջել, — աւելի է ծանրացնում իւր յանցանքները. ամենաչնչին բաները նանրաշաւտա երկիւղածութեան հետ է խառնում նա և, այսպէս, վարուելով Աստուծոյ առաջ, որին նա չէ կարող սիրել, աշխատում է ձեռք բերել երկինքը, իւր դատապարտութեան վճիռը ինքն իւր վրայ կրելով։ Ո՛չ, երկնքի արքայութիւնը շահասէրների համար չէ։ Աստուած այնպիսի հնազանդութիւն չէ կամենում, որոյ զլխաւոր և

Թագուն նստառակը անձնական շահն է :

Դուք, եղբարք, այդ տեսակ փորձութիւնից ի հարկէ՝ ձեզ շատ հեռի էք համարում: Յիսուս Քրիստոսի ձեռքով փրկուած՝ դուք ձեր Թողութիւնը նրա ողորմածութեան վրայ էք դնում: Նե ի հարկէ վերին աստիճանի կը զարմանայիք, եթէ որ ձեզ ասէին թէ ձեր սրտումն ևս շահասիրութեան մնացորդ կայ:

Ո՛հ, ես շատերին եմ տեսել, որ շահասիրական մտքից հեռի են եղել այնքան ժամանակ, մինչև որ իրանց կեանքում յանկարծական մի վիշտ է տեղի ունեցել և փորձութեան անընդհատ հարուածները իրանց գլխին են եկել: Այդ տեսակ օրոտերում, որոնք առաջ մօտ էին Աստուծոյ, այն ժամանակ մենք ի՞նչ ենք տեսնում: Այն ժամանակ մենք ի՞նչ ենք լսում այն շրթունքներից, որոնք առաջ միմիայն Աստուծուն էին փառաբանում: Եթէ ոչ յայտնի ցատումն և զայրոյթ, գոհութիւն տրտունջ կամ, առ նուազն, յուսահատութեան, վհատութեան և անզօրութեան դառը գիտակցութիւն:

Այս արտունջն ու գոգոհութիւնը արդեօք սխալ հաշուից չէ՞ առաջ գալիս: Նրանք պատրաստ էին յօժարութեամբ Աստուծուն ծառայել, միայն այն պայմանաւ, որ երջանիկ լինին՝ նման այն հրէաներին, որոնք Քրիստոսի քամակից գնում էին, որպէս զի նա իրանց կերակրէ: Նրա երջանկութիւնը անց է կենում, նրանք գրգռուում և բողոքում են: Ուրիշ ի՞նչ անուն տալ այս բանին, եթէ ոչ շահասիրական ոգի: Ուրիշ ի՞նչ համարել այս յայտը, եթէ ոչ սոսկ ծառայի ակնկալութիւն, որ իւր պարտականութիւնները կատարելով՝ նպաստում է իւր վարձը ստանալ: Այս հայեացքը օձի նման սողում մտնում է որով ամենաթագուն տեղերն անգամ: Թող ասենք ձեզանից քննէ իրան թէ արդեօք այդ տեսակ օձեր նա իւր կրծքում չէ՞ ունեցել ու ջեռուցել:

Իայց եթէ քրիստոնեան վարձ ստանալու ակնկալութեամբ չէ հնազանդում, — այնու ամենայնիւ մենք պէտք է հաւատանք, որ քրիստոնէական հնազանդութեան հետ՝ վարձատրութիւնը կից է: Այս մասին Աւետարանը այնքան պարզ և յայտնի կերպով է վկայում, որ ոչինչ տարակուսանաց տեղիք

չէ մնում: Յիսուս Քրիստոս մեզ երբէք զոհողութեան չէ հրաւիրում, առանց ցոյց տալու, մի և նոյն ժամանակ, եւ վարձատրութիւն առ այդ: Նրա բոլոր վարդապետութիւնը, այս առարկայի վերաբերութեամբ, յանգում է այն բառերում, որով սկսուեցաւ Նրա լեռան վրայ խօսած քարոզը՝ «Եւրոպէ» «Գառարաց»: Ագացողները զոհ են բերում, գրա վարձը՝ երջանկութիւնն է:

Այո՛, ունենալով ճշմարիտ Աստուած՝ մենք մեր բոլոր վրձ-տերի մէջ արդէն ունինք մեր վարձատրութիւնը և ընդ նմին, ակնկալում ենք հատուցման մեծագոյն օրուան: Այստեղ, այս աշխարհիս մէջն էլ կան թէեւ անտեսանելի, բայց խորին ուրախութիւնք, ինչպէս որ խորին է սէրն Առ Աստուած: Եթէ որ դուք այդ ուրախութիւնը չունիք, ուրեմն ձեր հնազանդութիւնը կատարեալ չէ: Հարցրէք այդ ուրախութիւնքը ունեցող մարդկանց, ոչ նրանց, որոց բաղդաւոր կեանքը փորձութեանց բոլիցը երբէք չէ անցել, այլ նրանց, որոց ճնշուած գոյութիւնը անագորոյն բազդի ձեռքում կարծես հազարաւոր անգամ խաղալիք է դարձել: Վերջին կարգի մարդիկը ձեզ կը հաւատարացնեն որ հնազանդութիւնը, այո՛, իւր վարձը իրան հետ է բերում: Եւ թէ, ըստ Ս. Առաքելոյն Պօղոսի, ամենատեսակ թշուառութեան և վշտի մէջ անգամ կարելի է ուրախութիւն և մխիթարութիւն գտնել:

Բայց եթէ շահատիրի հնազանդութիւնը Աստուծոյ հաճելի չէ, — Նրան հաճելի չէ նմանապէս և ստրկական հնազանդութիւնը: Նրկիւղի թելադրութեամբ, առանց գիտակցութեան և առանց սիրոյ հնազանդութիւնը՝ նոյնպէս արժէք չունի Աստուծոյ առաջ: Ստրկական հնազանդութիւն՝ որքան դիւրին էր ձեռք բերել, եթէ սր Աստուած կամենար պատառել երկինքը, կայծակով և որոտմունքներով լեցնել տիեզերքը — և ընձել անհնազանդներին՝ սարսափով պատելով նրանց: Ո՞վ կարող էր այն ժամանակ հակառակել Նրան, Ո՞ր անխելք տրարածը կը յանդգնէր այն ժամանակ՝ բաց պատերազմ՝ հրատարակել Ամենակարողի դէմ, որոյ մի խօսքն անգամ յաւիտեանական թշուառութեան մէջ կը գլորէր այնպիսոյն: Իրան հակառա-

կող կառնները Աստուած կարող է հնազանդացնել իւր ոյժին և իշխանութեանը, բայց նա այդ չէ կամենում և չէ անում: Ի՞նչ նշանակութիւն կունենային այն ժամանակ բոլոր յայտնութիւնները, որոնցմով Աստուած ազատակամ հնազանդութեան է հրաւիրում իւր արտածներին: Մի հին բանաստեղծ մի հոյակապ պատկերի վրայ ներկայացրել է, որ ուկրաինոս անդուհները տատանեցնող մրրիկների նպատակը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ — ջրի յորձանքներում մարգարիտներ առաջացնել: Արա համեմատ կարելի է հաստատել, որ Ա. Գրքի մէջ նկարագրուած՝ Նախախնամութեան բոլոր որոշումները, բոլոր սպառնալիքները, բոլոր հատուցումը ու փորձութիւնները՝ ուրիշ ոչ մի նպատակ չունին, եթէ ոչ մարդուս — Աստուծային սիրոյ այդ յաղթանակի — լիովին կատարելագործութիւնը: Կամ ուրիշ խօսքերով՝ կատարելագործումն այնպիսի հագուոյ, որ ազատակամ ինքնիրան Աստուծոյ նուիրէ: Եւ, յիշաւի, Աւետարանը իսկապէս ի՞նչ է, եթէ ոչ մի յաղթական և սրտաշարժ հրաւէր՝ մեր ազատութեան համար ուղղեալ: Խաչի վրայ միթէ մենք չե՞նք կարգում այս խօսքերը՝ «այ մարդ, տես ահա թէ ես քեզ համար ի՞նչ արի, հապա դու ի՞նչ արի: Ինձ համար, Առանց վարանման տոնիք, եղբայր, որ խաչի հանդէպ ստրկական հնազանդութիւնը՝ նախատինք է և հայհոյութիւն:

Ի վերայ այս ամենայնի ո՞վ չգիտէ, որ հնազանդութեան գաղափարը շատ անգամ՝ համարեցին այն կրաւորական դրութիւնը՝ որոյ մէջ մարդուն ստիպեցին գործել՝ որպէս ուրիշի ձեռքով կառավարվող մի մեքենայ: Այդ տեսակ կոյր հնազանդութեան գործողութիւնը ներքողում են՝ ցոյց տալով դրանից առաջացած նշանաւոր հետեանքները: Բայց ես ձեզ խորին համոզմամբ ասում եմ՝ որ այդ ոյժը ընդունող և ունեցող մարդուն տեսնելիս՝ ես դողում եմ, թէ կուղ նա այդ ոյժը ամենալաւ նպատակի համար գործադրուած լինի: Դողում եմ, վասն զի Աւետարանի վարդապետութիւնը հակառակ է ստրկական կամ կրաւորական հնազանդութեան: Դուք ինձ ցոյց էք տալիս կոյր հնազանդութեան ահագին զօրութիւնը, որ բարի գործի համար է գործադրուած: Բայց դուք

մեռանում էք, որ նոյն պիտի և մի և նոյն զօրութեամբ, կարելի է և գէտի չարը գործածել մինչև անգամ առանց խղճահարութեան, որովհետև կոյր հնազանդների արած գործոց պատասխանատուութիւնը՝ իրանց վրայ չէ՝ ընկնում, այլ հրամայողների վրայ: Եթէ այժմ մենք տեսնում ենք կոյր հնազանդութեան այնպիսի տրդիւնքները, որ մեր յարգանացն արժանի են,—գա նրանիցն է, որ այդ հնազանդութիւնը՝ լուսաւորութեան, ինքնուրացութեան և ողորմածասիրութեան ներգործութեամբ՝ հոգեկան ոյժերը վերանորոգում և կամաւոր հնազանդութեան է վերածում: Բայց ամեն ժամանակ և ամեն մի երկրում, ուր վերոյիշեալ գործողութիւնը տեղի չէ ունեցել, կոյր հնազանդութիւնը մի այսպիսի ահեղ ոյժ է եղել, որ անպատային լուութեան և գերեզմանային խաղաղութիւն է արձակել մի միայն: Այս հիման վրայ, եղբարք, ինչ եռանդով որ շահասիրական հնազանդութիւնը մենք դատապարտեցինք: մի և նոյն կերպով դատապարտում ենք և չենք կարող արդարացնել եւ այն հնազանդութիւնը, որ երկիւղի կամ մահուան աղբեղութեամբ է լինում:

Աստուած ուղղում է, ասացինք մենք, որ շահասէրներն ու ստրուկները չլինին իւր ծառայողները:—Հապա ո՞վ պէտք է լինի: Առ այդ առաքեալը պատասխանում է՝—«Եթէ: Այս հասարակ բառը՝ շատ խորն է և սքանչելի: Նա իւր մէջ բովանդակում է այն տմենը, ինչ որ մեզ զբաղեցնում է, այսինքն կատարելապէս կախումն ունենալ Աստուծուց, սուրբ երկիւղածութիւն և անկեղծ սէր: Այդ բառը մեզ յիշեցնում է այն, որ մենք պարտաւոր ենք հնազանդիլ և հեռացնում է մեզնից այն ամեն շահասիրական և ստրկական դիտումները, որոնք կարող են խառնուել մեր հնազանդութեան հետ:—Ոչէ՞: Աստուածային ասանձեցինք,—գա մի միայն ի շնորհս Աստուծային անճառելի ողորմածութեանն է: Այդ կոչումը մեր միտքն է բերում այն ամենը, ինչ որ վսեմ է և սրտաշարժ Աւետարանի մէջ: Ո՞վ դուք, որ Աստուծուն ձեզ Հայր էք անուանում, դուք, որ—ինչպէս ես կամենում եմ հաւատալ,—

շահասիրական հաշիւներն ու ստրկական երկիւղը ձեզանից այդքան հեռացնում էք,— դուք, որդիք Աստուծոյ, գիտէ՞ք արդեօք հնազանդիլ:

Հնազանդիլ. բայց նախ քան մեր խօսքը առաջ տանելը՝ ինքս ինձ հարցնում եմ՝ արդեօք մենք ամենքս հասկանում ենք այս խօսքի նշանակութիւնը: Այս խօսքով մենք, գրեթէ միշտ, գործողութիւն ենք հասկանում: Սակայն գործողութիւնը հնազանդութեան մի մասն է միմիայն, մինչդեռ նորա երկրորդ մասը, որ մարդկանց մեծագոյն մասին յատուկ է և որը ամենքի համար էլ դժուարագոյնն է,— հոգեկան տանջանքն է: Մենք այսպէս ենք կարծում. որ գործելով միայն կարող ենք Աստուծոյն ծառայել: Այսպէս ման գալ, խօսել, աշխատել, դրանք հնազանդութեան եղանակը պարունակող գործողութիւններ են: Բայց ակնկալել՝ մնալով անգործ և տանջուիլ, սա մեր կարծիքով, նշանակում է կեանքը սպանել: Մարդկային նիւթական խելքի կոպիտ մնորութիւն, որ մի միայն այն բանին է նշանակութիւն տալիս, ինչ որ տեսնում է և ինչ որ ծանրանում է իւր վրայ, Կարծես թէ՛ այն ներքին աշխատութիւնը, որ մեր հոգու մէջն է տեղի ունենում, աւելի քիչ արժէք ունի քան մեր ձեռքերի արած աշխատանաց գումարը, քան մեր ոտքերի ընթացած տարածութիւնը, քան մեր շրթունքների արտասանած բառերի թիւը: Նղբարք հոգեպէս տանջուելով մարդիկ նոյնպէս ծառայում են Աստծուն, ինչպէս և գործելով:

Քրիստոնէական կեանքը շատ անգամ սրբազան պատերազմի են նմանեցնում: Վճռական կամ մեծ պատերազմի ժամանակ զօրաբանակի բոլոր մասերն էլ մի և նոյն գործը չեն կատարում: Այսպէս՝ հրք բանակի մի մասը, թշնամու վրայ յարձակուելով, ակնյայտնի կերպով, երեւան է հանում իւր վառաւոր արիւնքի թիւնը սուսերամարտում, — միւս մասը կամ ամբողջ վաշտեր՝ երկար ժամերի ընթացքում տեղացող մահաբեր թնդանօթների հանդէպ պէտք է սպասեն: Անշարժ, զէն ի ձեռին, նրանք տեսնում են թշնամու գնտակները, որ իրանց խմբի մէջ արիւնդուշտ կոտորածներ է անում, և իրիկնապահին, լքեալ, տանջեալ դուժան կրակից, որին նրանք չէին կարող պատասխանել, ձեռք բե-

բուած յաղթութիւնից յետոյ, նրանք իրանց հետ չեն տանոււմ յաղթութեան փառաւոր աւար ու դաւինիները և նրանց անունը չի լալոււմ յաղթութիւնը շնորհաւորող ամբոխի աղաղակներէ մէջ: Ի վերայ այս ամենայնի, ո՞վ կը համարձակի ասել, որ այդ վաշտերի գործը թեթեւ և աննշան գործ էր: Այդ գործը աննշան է կարծւում այն պատճառաւ, որովհետեւ այդ փառագործի գործի համար կարգապահութեան աւելի ընդունակ և աւելի պնտասիրտներն են նշանակւում: Երիտասարդ մարդիկներէց, այս, կարելի է յափշտակիչ ոգեւորութիւն և անյաղթելի եռանդ սպասել, որ թշնամւոյն բաղխելու համար հարկաւոր է, քայց միմիայն հինաւուրց և փորձառու զինաւորներն ունին այն խաղաղ և հաստատուն անլեհերոտութիւնը, որ գիտէ սառնասրտութեամբ արհամարհել անտկնունելի մահը: Կեանքի պատերազմի մէջ՝ մի և նոյն բանն է լինում: — Ոմանց Աստուած կարգում է մօտիկ տեղերում աղմկալից պատերազմի հրաւիրելով նրանց, մինչդեռ այլոց հրամայում է սղասել ու լուութեամբ և, ըստ երեւոյթին, անգործութեամբ տանջուիլ, նահատակուիլ՝ հոգեպէս: Բայց թէ՛ առաջինները և թէ՛ երկրորդները նստաստում են յաղթութեան՝ հաւասարաշափ ծառայելով Աստուածային նախորոշմանց: Եւ այսպէս՝ դժւը, եղբարք, դժւը՝ որ Աստուծոյ ձեռքով այս և այն գործին էք նշանակուած, — գիտէ՞ք արդեօք դուք հնազանդիկ:

Ես այստեղ ուղղապէս կասեմ իմ կարծիքը: Հնազանդութիւնը մի այնպիսի առաքինութիւն է, որ այժմեան ժամանակումն աւելի քան երբ և իցէ՝ պակասում է մեղ: Առհասարակ ես չեմ սիրում այն մթին և ընդհանուր խօսքերն, որոնցմով մեր ժամանակի խոսերն ու թուլութիւնները են նկարագրւում: Բայց, կարծեօք, ես ինքս էլ թուլութեանց մէջ ընկած չեմ լինիլ, եթէ որ ասեմ թէ՛ մեր ամենապակասաւոր կողմը, — սլարտականութեան զգացման մեր մէջ սաստիկ թուլանալն է: Ստրկական հնազանդութիւն բաւականին շատ կայ, այնքան շատ, որ երբեմն մեղ վրդովում է: Բայց սլարտականութեան աղաւ հնազանդութիւն, հնազանդութիւն Աստուածային կամաց, — աւասիկ թէ մեր բանն է մեղ պակասում: Եւ

ինչպէս չպակասի, երբ ժամանակիս առաւել լուրջ կարծուած գլուխներն՝ յանդգնում են պնդել, որ Աստուածութեան գաղափարը՝ մարդկութեան ազատ զարգացմանը ամենազօրեղ խոչընդոտ է գարձել իբր: Այս է ահա ժամանակիս շուռհը: — Եթէ որ դրան աւելացնենք և այն մարդկանց, որոնց համար ապստամբութիւնը մի շատ խորհրդաւոր և գրաւիչ հրապուրանք է, այն ժամանակ դուք ինքեանքդ գատեցէք, թէ փորձութիւնը ճիշտն բարդւում է: Եղբարք, սարսափիւի ըսպէներ կրան, երբ գոռոզ անկախութիւնը, անսովոր ուժով, զարթում է մեր մէջ: Եւ այն ժամանակ մեր հոգու մէջ ամեն բան տրամագրւում է գէպի հակառակութիւն առ Աստուած: Երեւակակայութիւնը սկսում է վաճառան ցնորքների մէջ յածել՝ միշտ խաբուսանքների հետեւելով: Կիրքը բորբոքւում է ինչպէս մի կենդանու, որ իւր սնունդն է պահանջում: Խելքը անսահման կերպով իշխել է ուղւում և կամքը բաց ի իրանից՝ ուրիշ ոչ ոքին չէ ուզում ճանաչել: Գոռ պատերազմի գոռոջ ըսպէներ, ո՛վ արդեօք քեզ չէ ունեցել: Այն ժամանակ մեր գոռոջութեան խորքերից առ Աստուած մի այնպիսի արտունջ է բարձրանում, որին շրթունքներով չէ կարելի անուանել:

Շատ սակաւ է պատահում, եղբարք, որ մարդիկ յայտնի կերպով ապստամբին: Յաճախակի մենք ուրիշ կերպ ենք վարուում, այսինքն՝ մեր վրայ դրուած պարտականութեանց թիւը՝ մենք առ երևոյթս միայն ստանձնում ենք, Աստուծուն ծառայելու համար՝ միմիայն թեթեւ միջոցները ընտրելով: Աստծուն ծառայել ցանկացող շատ քրիստոնեաներ կան, միայն թէ այդ ծառայութիւնը կամայականաբար լինի: Այդպիսիք իրանց էական պարտականութիւնները՝ երեւակական պարտականութեանց են զոհում: Շատ քրիստոնեաներ էլ կան, որոնք Աստուծոյ կամաց պատրուակին տակ՝ սոսկ իրանց խելքով ու հասկացողութեամբն են տարւում: Դրանք իրանց գըլխում մի անգամ հաստատուած ծրագրին են հետեւում մեծ յամառութեամբ: Եւ իրանց վարմունքը արդարացնելու համար՝ Աստուծոյ կամքի վրայ մատնանիշ են լինում՝ միշտ Աստուծոյ կամքը, — շատ յարմար բառ, որ յաճախ գործ է ածուում մարդ-

կանց քմահաճութիւնները արդարացնելու համար, և որ շատերի ժպիտը միայն կարող է շարժել: Եղբարք, զգուշանանք այդպիսի բառերի գործածութիւնից: Եւ դրանց առթիւ, մեր սովորական խօսակցութիւններում, աւելի չափաւոր լինինք: Մեր երեակայութեան մեզ տուած խորհուրդները և մեր խորամանկ սրտի թելադրութիւնքը՝ չընդունենք իբրեւ Աստուածային կամաց թելադրութիւնք: Ի հակառակ դէպս, մենք մեզ խաբելով, սրբութիւնը անարգած կըլինինք: Ի՞նչ անարգ տեսարան է ներկայացնում այն քրիստոնեան, որ հնազանդութեան միայն կեղեք, կաշին է կրում իւր վրայ, մինչդեռ իւր սրտի խորքում արհամարհում, ոտնակոխ է անում աւելի կարեւոր, աւելի աշխարայ և ընական պարտաւորութիւնները: Խղճմտանքի ձայնը խեղդելու համար՝ այդպիսի քրիստոնեան, յաճախակի, իւր արատքին ջերմեռանդութիւնն է կրկնապատկում: Նրա աշխոյժը բարձրագոյն ազադակների մէջ է միայն երեւում. ճառերով և ճամարտակութիւններով միայն նա ուղղում է հաւատարմացնել իւր աստուածասիրութիւնը: Եւ այսպիսով՝ Յաւիտեանականին Աստուծոյ անունը՝ ամբարն շուտ կրկնվում է նրա շրթունքներում, որքան Աստուծոյ կամքը հեռի է և բացակայ նրա հոգուցը: Սիրտս կծկվում է, եղբարք, երբ տեսնում եմ, որ այդ բանը ամբարն յաճախ է պատահում: Բայց ոիրոյ գործողութիւնը միթէ այդ է լինելու: Սիրող սիրտը միթէ կը համարձակվի խաբել Աստուծոյ աւերեստ հաւատարմութեամբ: Եղբարք, ձեր խիղճը Աստուծոյ ձայնն է: Եւ ես չեմ կարծում, որ նա լռէ: Ուստի՝ լսեցէք այդ ձայնին: Առանց նրան՝ հնազանդութեան խօսքը չարտասանէք: Զգուշացէք չմանուել Աւետարանի առակում յիշուած այն որդւոյն, որ հօրը ասաց թէ «գնում եմ այգի», բայց չգնաց: Զգուշացէք, որ մաքսաւորներն ու մեղաւորները քան զձեզ չյառաջեն երկնքի արքայութեան մէջ:

Մի, և վերջին, գայթակղութիւն էլ կայ, եղբարք, որ ձեզ պէտք է յիշեցնեմ: Ես նրան առաւել վստանգաւոր եմ համարում՝ այն պատճառաւ, որ մեր գոռոզութիւնից կամ մեր քնածին խորամանկութիւնից չէ ծագում նա: Այլ աւելի պարզ

և անկեղծ մարդկանց յատուկ է: Ստրկական հնազանդութեան մասին խօսելիս՝ մենք հիմք ունեցանք պնդելու, որ հնազանդութիւնը ներքին և կամսւոր պէտք է լինի, որ ամէն գործողութիւն, որը սիրոյ ազատ շարժումից չէ յառաջանում, Աստուծոյ առաջ գին չունի: Բայց ահա ձեզ մի դէպք, որ սրանից է ծագում: Երբ Աստուած մեզ ի հնազանդութիւն է հրաւիրում, մենք սպասում ենք, որ մեր ներսից մի շարժում մղէ դէպ ի այն: Իսկ երբ այդ շարժումը տեղի չէ ունենում, մենք հրաժարւում ենք հնազանդելուց: Այլեր առնենք օրինակներ իրական կեանքից: Աստուած մեզ պատուիրել է աղօթել: Մեր սիրտը անտարբեր է. ուստի և ասում ենք՝ մեր աղօթելը անօգուտ է: Ուրեմն չարժէ աղօթել: Եւ մենք չենք աղօթում: Իբրև հաւաստիք մեր հաւատին՝ Աստուած բարի գործեր է պահանջում մեզանից: Բայց մեր սիրտը Աստուածային ոյժը չէ զգում: Ուստի և մենք չենք կատարում այդպիսի գործեր: Մենք մնում ենք մի միայն հաւատով, որ, ըստ առաքելոյն, «մեռեալ» է: Ահաւասիկ, եղբարք, թէ ինչու՞մն է մեր վտանգը, գլորման վէժը մեզ համար, որ լաւ գիտենք թէ ստրկական հնազանդութիւնը Աստուծոյ առաջ գին չունի: Ես վստահանում եմ պնդել, որ շատ քրիստոնէականներին լի սեփով և եռանդով կեանքը խորտակում է այս վէժի վրայ: Մեր սիրտը, անտարակոյս, միշտ պատրաստ պէտք է լինէր սիրով և յօժարութեամբ կատարել Աստուծոյ կամքը: Բայց դուք շատ լաւ գիտէք, որ այդպէս չէ լինում: Այսպիսի բոլորներում արդեօք ի՞նչ պիտի անել: Միթէ անգործ մնալ, — Աստուած հեռի արտայնէ: Եղբարք, պէտք է հնազանդիլ՝ հնազանդիլ խոնարհութեամբ և կատարեալ հնազանդութեամբ կամացն Աստուծոյ: Պէտք է ամեն ժամանակ հնազանդիլ՝ թէ՛ փորձութեան և թէ՛ օրհնութեան ժամանակ: Հնազանդիլ արտասուօք, եթէ որ դուք անկարող էք ուրախութեամբ հնազանդիլ: Հնազանդիլ թուլացեալ սրտով, եթէ եռանդն ու ձգտումը ձեզ պակասում են: Եւ ո՞վ կարող է ասել, որ այդ տեսակի սկզբում՝ կրաւորական և ակամայ, հնազանդութիւնը՝ վերջերում Աստուծոյ օգնութեամբ, չէ փոխարկուելու կամաւոր և յօժարակամ հնազանդութեան:

Եթէ որ սէրը հնազանդութեան աղբիւրն է՝ միթէ չէ՞ կարելի
 ասել, որ հնազանդութիւնն էլ սիրոյ աղբիւրն է: Եւ թէ՛ մենք
 մօտենում հնք Աստուծոյ մեր նրան մատուցած զոհերի շնոր-
 հիւ: Փորձը ձեզ հաստատում է այս: — Քանիցս անգամ դուք
 այս և այն զոհաբերութիւնն էք արել տատանմամբ և թագուն
 դժկամակութեամբ, բայց յետոյ՝ շնորհակալութեան արտա-
 ւանքներ են թափուել ձեր աչքերից: Քանիցս անգամ դուք
 սկսել էք աղօթել՝ կրկնելով ձեր, ժայռից էլ կարծր, սրտին ան-
 համապատասխան բառեր: Եւ սակայն ինչպէս որ ժայռից, մար-
 գարէի գաւազանի հարուածոց շնորհիւ, դուրս ցոյտեց ջուրը,
 այսպէս էլ ձեր աղօթքից յետոյ՝ դուք ձեր սրտի մէջ մի տեսակ
 հանգստութիւն էք զգում: Քանիցս անգամ՝ դռնդաղաքայլ և
 կծկած որտոյ՝ դուք դիմել էք դէպի տնանկի կամ ցաւագարի
 խրճիթը՝ թերևս պատրաստ լինելով հէնց առաջին խոչընդո-
 տում յետ դառնալու: Սակայն ոյժ ու կողանելով՝ մերձեցել
 էք այդ անանկին կամ ցաւագարին և սգի ու շունչ տուել
 նրա վշտաբեկ սրտին, զգացնել տուել նրան ձեր համակրու-
 թիւնը, որին նա այնքան կարօտ էր: Քանիցս անգամ բռնուե-
 լով մի յանկարծական գայթակղութեամբ, որին գիմադրելու
 համար ձեր սիրտը ոչ միայն անզօր էր, այլ սկզբում նա և հա-
 մակիր՝ դուք կոր ի գլուխ հիացած էք ամաչելով և խղճահար-
 ուելով այն մեղքից, որոյ գործերը ձեր վարանման և թուլու-
 թեան մի րսպէիցն էր կախուած: Բայց սակայն փոքր ինչ խոյս
 աւելով այդ գայթակղութիւնից դուք զգացիք, որ ազատուել
 էք մեղաագործութիւնից և այժմ զղուանքով էք նայում այն
 բանի վրայ, որից հրապուրվում էիք առաջ: Ահա ձեզ հնազան-
 դութեան պտուղները: Ահա թէ՛ հնազանդութիւնը ինչեր է
 անում, օրհնութեամբն Աստուծոյ: Դարձեալ մի, և վերջին
 խօսք: Եւ այս խօսքը ես ուղղում եմ այս ժողովականներից
 նրանց, որոնք ճշմարտութիւնը ձեռք բերած չեն, այլ միայն
 որոնում են: Եթէ որ նրանք ինձ հարցնեն թէ ի՞նչ եղանակաւ
 կարելի է կենդանի և ճշմարիտ հուսատ ձեռքբերել և հաստատ-
 ուիլ նորանում, ես, առանց վարանման, կը պատասխանեմ՝
 «հնազանդեցէք»: Հնազանդեցէք պարտքի, խղճի ձայնին, և

այդ ձայնը, սկզբում սառն և դաժան, հետզհետե՝ ձեզ համար կը դառնայ փափուկ և համոզեցուցիչ: Այն կը դառնայ կենդանի ձայն և հենց այդ ձայնը Աստուծուն է: — Եթէ որ կամի զկամս նորա առնել՝ զխոսացէ վասն վարդապետութեան, յԱստուծոյ իյցէ արգեօք: (Յովհ. Ե. 17): Դուք, թերահաւատներ, և կասկածամիտներ, հնազանդեցէք Աստուածային վարդապետութեան: որ մեզ աւանդեց Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս և որ Ս. Առաքեալք պարզեցին իրանց թղթերում: և այն ժամանակ դուք հաւատ կունենաք: Հնազանդեցէք ձեր մօրը՝ Ս. Եկեղեցւոյն և նրա աստուածային կանոններին, — և դուք կը հառաատու իք հաւատայ մէջ, և ձեր հաւատը կենդանի և իրական կլինի: Իսկ մինչև այդ ժամանակ՝ եթէ դուք սկսէք շարունակ քննել, շարունակ, և ապարդիւն կերպով, որոնել ձեր քմահաճոյ և թռուցիկ տպաւորութիւններում՝ կշիւքի սլաքը, դէպ ի որը՝ այլ և այլ իրերամարտ հիմունքները մղում են ձեզ միշտ, — հաւատացած կացէք, որ այդ կշիւքը միայն այն ժամանակ դրական հաւատի կողմը կը թեքուի երբ դուք նրա մէջ ձգէք ձեր հնազանդութեան նժարը: — Այնպիսի կեանք վարեցէք, այնպիսի հաւատ ունեցէք, որ արդարութիւնը՝ արդութիւնը և սէրը առ Աստուած՝ փայտ է, իրականութիւն է: Եւ այն ժամանակ այդ բանը ձեզ համար մշտական հաւատ կը լինի: Զճմարտութեան համար որքան որ շատ զոհ բերէք, այնքան նա ձեզ համար յորդի և զնահատելի կը լինի: Զճմարտութեան համար՝ ունայնութեան արուեստական փայլից հեռու կայէք, հրաժարուեցէք: Եւ այն ժամանակ դուք, բոց ուշքով, կը տեսնէք նրա փայլուն, մաքուր և պարզ լոյսը, որ աւելի և աւելի կը գրաւէ ձեզ: Զճմարտութեան համար՝ հրաժարուեցէք մարմնոյ կոպիտ բաւականութիւն ու հաճոյքներից, գոռոզութեան անմիտ և շնչին հրապարներից, ինքնասիրութեան մեղկ ցնորքներից, — և այն ժամանակ նրանում (ճշմարտութիւնում) դուք կը գտնէք այն, որոյ մասին կտեղծում է իք: Ո՛հ Աստուածային ճշմարտութիւն, դու ծածուկ ես մնում նրանցից, որոնք քո մէջ մի միայն իրանց հետաքրքրութեան սնունդ են որոնում և այդպիսեաց համար դու մի

անթափանցելի գաղտնիք ես դառնում։ Իսկ նրանց, որոնք մի-
միայն քո ձայնդ լսել՝ և այդ ձայնին հեռեւել են ուղղում,
որոնք քեզ կանչում են՝ քեզ հնազանդելու նպատակաւ մի-
այն, — այդպիսեաց հանդէպ, ով Աստուածային ճշմարտութիւն,
դու բացուում, երևում ես քո բոլոր փառահեղութեամբ, և
Աստուածային գեղեցկութեամբ, և այն ժամանակ՝ քո՝ նրան-
ցից պահանջած ամենատեսակ զսփուութիւնքը՝ օչինչ նշանա-
կութիւն չունին այն մաքուր, խորին և անսահման ուրախու-
թեան հանդէպ՝ որով լցնում ես դու նրանց սրտերը։ Ամէն։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻՐԱՋՆՆԵԿԱՆ ԴՐՍԵՐ՝

Ծխական ուսումնարանների նոր ծրագրի մէջ առաջին երեք բաժան-
մունքների համար իրազնական դասեր չեն նշանակուած որպէս մի առան-
ձին ուսմունք, այլ նորա մասը են մայրենի լեզուի դասերի մէջ։ Իսկ չոր-
րորդ և հինգերորդ բաժանմունքների համար իրազնութիւնը առանձին
նշանակուել է բնագիտական դասերում։ Բայց այդ անունը այնքան երկ-
դիմի է, որ գորա ստացած նշանակութիւնը մեծ շփոթութիւններ է առա-
ջացնում ուսուցիչների գաղափարներում և գործերում։ Ով որ հասկա-
նում է իրազնական դասերի իսկական բնութիւնը, նա այնու իսկ բաւական
ապահոված է, թէ գործնական մանկավարժութեան մեծամեծ սխալներից
զերծ կը մնայ։ Մենք կը փորձենք Բէնի վարդապետութիւնը այդ խնդրի
մասին այս տեղ լիովին հաղորդել, որ իւր սովորական հմտութեամբ միշտ
առաջնորդում է լաւ որոշել էականը անէականից և պայծառ կերպով
ցոյց է տալիս ամենայն յօգուածոյ հանգամանքի բոլոր մանրամասնու-
թիւնները — իւրաքանչիւրը իւր արժէքի համեմատ։

Իրազնութեան եղանակի մեծ կարևորութիւնը առաջին անգամ Պե-
տալոցցին ցոյց տուեց մանաւանդ թուաբանութեան համար, որ աշխա-
տում էր թուերի վերացական քանակութիւնները թանձրացեալ օրինակ-
ներով բացատրել։ Իրազնական դասերի այս եղանակը շատ լաւ հասկա-
նալի է և միակ հիմք է կազմում ամենայն տեսակ վերացական ծանո-